

GIRANT A L'ENTORN DE SARDANES EMBLEMÀTIQUES.

Al llarg d'uns 100 anys hi ha hagut, pel cap baix, dues sardanes emblemàtiques. Naturalment les separen un estil de vida i uns significats molt dispersos. No pretenc ni minimitzar ni magnificar el seu "simbolisme" si no simplement constatar la seva existència. Cada lector en farà la seva avaluació.

La primera fou "**Lo foc de Castelló**", una sardana que el seu autor, Antoni Agramont, ens vol descriure un episodi bèl·lic ocorregut el segle XIX en el que l'exercit carlí va calar foc a Castelló d'Empúries, al més pur estil neronià. Es desconeix a quin foc fa referència, ja que a Castelló d'Empúries ni hagueren més d'un. S'ha escrit que fou el mes de setembre de 1.869 dins el període de la Primera República. El darrer i més important fou a la tardor de 1.875, el final de la tercera guerra carlina, es a dir, a les acaballes del "sexeni democràtic" i al començament de la reinstauració de la monarquia en la persona d'Alfons XII. Per aquelles dades l'autor de la sardana compliria 25 anys.

La tècnica d'incendiar els pobles, quan es resistien a rendir-se, era una tàctica carlina. Tenien fama d'incendiàries, de piròmans. Durant la primera guerra civil carlina (1.833-1.840), un dels primers en fer ús d'aquest macabre sistema, fou el general Tomás Zumalacárregui per conquerir alguns pobles propers a Bilbao. Navarra i el país basc eren els reductes més potents del carlisme. El lema dels carlins era: "Dios, Patria, Rey y Fueros" i a més, com sol passar sovint, tot distorsionats sota la pròpia òptica.

Es alligador verificar com els nostres pobles no industrialitzats s'esbatussen entre carlins i liberals, i a les zones industrialitzades s'inicia i s'exten com la pólvora la lluita de classes, es a dir, el dilema obrers i patrons. Com sempre hi trobem dues ideologies antagòniques: dretes (carlins, patrons i gran part de l'Església) i esquerres (obrers, liberals amb complicitat i la co-laboració dels anarquistes). Aquesta era la panoràmica socio-política del moment.

Quan les cobles més populars de finals del segle XIX tocaven aquesta sardana es disparaven trets a l'aire, explotaven petards, repicaven campanes... El poble, encara que de reduïdes dimensions geogràfiques, volia expressar la seva alegria amb aquesta sardana, era un símbol, se la va fer seva. La participació de les campanes a la festa em porta a deduir que possiblement l'Església hi té molt a veure en aquest fet, com a primer valor de la doctrina carlista, celebrava un triomf sobre les idees filo-herètiques del moment: el liberalisme.

Avui, més de 100 anys després, se'm fa difícil valorar, en la seva justa mesura, aquest simbolisme; però sens dubte va existir i per tan és part de la nostra història, que convé refrescar-la de tant en tant.

El segon símbol, ja molt més proper a nosaltres, fou "**La Santa Espina**" lletra d'Àngel Guimerà i música d'Enric Morera. Curiosament no s'ha escrit massa sobre els fonaments d'aquesta sardana i no entenc per què. En aquest article intentaré explicar-ho d'una forma resumida; però entenedora.

Pretenc ser realista a l'afirmar que aquest símbol, actualment, conté més sentiment que convicció. Són els darrers flaires renaixentistes del nostre poble que el vent s'emporta cap a l'immens espai exterior des d'on ens observaran impotents i nostàlgics, i voldria que, tots plegats, ens oblidessin d'aquella dita "qualsevol temps passat fou millor". En cas contrari seria com admetre la immutabilitat, un camí que ens conduiria cap una posició "contra natura". Per bé o per mal quan muda l'ens muden també els seus símbols. Es llei de vida.

Al meu entendre, el símbol no el crea l'Enric Morera amb la seva música si no l'Àngel Guimerà amb una lletra impregnada d'un fort sentiment renaixentista, de identificació i afirmació catalana. Per dir-ho clar la música no fa ni fum; però, en aquell moment tan delicat política, econòmica i socialment, encetar una cançó dient: "som i serem gent catalana tant si es vol com si no es vol...", hem de suposar que no deixaria indiferent a ningú, que encendria passions antagòniques.

Història.

"**La Santa Espina**" és el títol d'una rondalla en tres actes i sis quadres escrita per l'insigne literat Àngel Guimerà i musicada pel mestre Enric Morera.

D'antuvi crec que seria bo recordar el concepte de "rondalla". El nostre diccionari la defineix com: "Narració breu, popular, sovint de transmissió oral, de caràcter fantàstic, llegendari, o amb elements reals destinada especialment a l'entreteniment dels infants". Crec que el seu contingut no és un tema d'infants i si un tema molt seriós i ben plantejat com correspon a una obra de l'insigne Àngel Guimerà.

El llibret fou editat per l'impremta "La Renaixença" i es va estrenar al teatre Principal de Barcelona la nit de 17 de gener de 1.907. L'obra literària tingué bona acceptació com ho demostra el fet que se'n va fer com a mínim 4 edicions en pocs anys.

Abans, però, cal ubicar-se en una època on encara no existien normes ortogràfiques sobre el català. Trigarien 5 anys en publicar-se (1.913). Aquesta anotació la faig per que al llarg d'aquest escrit surten fresses en català "del moment" que he respectat com a història que són.

Els passatges més rellevants de la rondalla són cantats com sol succeir en aquest tipus d'obres escèniques. I així troben la sardana en qüestió al primer quadre del tercer acte i a l'escena VII.

La rondalla conta que hi havia un rei (Arnolt) i un país imaginari (Abracandarias) al que els seus súbdits es senten cofois de pertànyer i feliços canten:

**"Abracandaris eram.
Abracandaris som:
serem abracandaris
mentres món sia món."**

Els vassalls preocupats per que el seu estimat rei no es casa i perill la seva successió fan un pacte d'embruixament: **"que si avans d'un any n'os deixa besar per una dona d'ell estimada tot estarà perdut i el plas vencia a las dotze d'aquesta nit "**

En una ocasió anterior el rei havia visitat una illa , **"Solitària"** (recordem que l'autor era tinerfeny) , on hi va conèixer a Maria , la seva estimada; però no li fou possible portar-la al seu reialme i sols feia que pensar en ella i deia: **"jo aquí m'anyoro com una bestiola,... somnio ab otras terras hont era felis... em fa nosa la corona..."** el pobre rei es passava el dia remugant.

Els súbdits encarreguen als vaixells pirates la recerca de fadrines de països llunyans i exòtics que puguin ser del gust del seu Rei.

Li presenten el primer carregament de presoneres que ja venen ensinistrades en el tractament reial. Amb gran fresa de paraules i de música les dones es llancen a besar els peus i les mans del Rei . El Rei atabalat i esvalotat murmurava:

"No vuy petons !!... fora d'aquí !! Res de petons.!" . Desenganyat pels esdeveniments s'interessa pel tercer vaixell de corsaris.

El Rei. **"Senyor capità de corsaris: ahont la heu feta la presa?."**

El capità de corsaris: **" En una terra llunyana, hont tot es verdor, llum i alegria."**

El Rei: **"Tots diuen el mateix.."**

A continuació el capità fa una magnífica descripció de les platges de la nostra costa i de les muntanyes de Montserrat.

La música cada vegada esdevé més catalana i de cop envaeix l'escena **"una munió de xicotes de nostra terra, en mig de totes elles hi ha la Maria que el Rei, de moment , no reconeix. Las noyas catalanas cantan lo següent davant del rei:"**

**"Som y serém gent catalana
tant si's vol com si no's vol,
que no hi ha terra ab més ufana
sota la capa del sol"**

**Deu va passarhi en Primavera,
y tot cantava al seu pas;
y canta encar la terra entera,
y canta que cantaràs.**

.....

"Las donzellas de la terra ballan una sardana ab música molt poc sorollosa mentre el Rei va recordant:"

"No se hont soc. ... Tot això m'arriba a l'ànima. ... Sembla que jo era mort fa molt de temps y que'm vaig despertant. ...Tot això que sento, jo ho havia sentit. Aquesta música.. aquest cants... aquest vestits... Soch un altre!... soch un altre!. Gent de la meva terra !... balleu, canteu i rieu!"

Les donzelles catalanes tornen a ballar la sardana però amb més estrèpit i exuberància de música mentre el Rei plora emocionat i els acompanyants intenten tranquil·litzar-lo.

“aparteu-vos, aparteu-vos! ... Què sabeu vosaltres ! ... Vostres ulls no son fets per admirar aquestas humils grandesas que m’enamoran”.

“Las donzellas catalanas passan per davant del Rei abraçades las unas ab las altres cantant la cançó: A la voreta de la Mar.”

La paràbola és tan clara que sobren comentaris. La historia continua; però jo he d’acabar l’article per que ja fa estona que m’he passat de rosca.

He fet aquesta recerca per que, sortosament, dispo de la primera gravació de “La Santa Espina” i en escoltar-la, crida l’atenció el ritme trepidant de la música: avui seria impossible ballar-la. Es de suposar que la gravació fou visada pel propi Enric Morera i això fa sospitar que, o el mestre no sabia ballar sardanes o hi ha algun motiu que desconec. L’única explicació possible és que la música gravada fos realment tal com sonava la segona vegada que “las donzellas catalanas” ballen la sardana. De moment crec que aquesta és la raó més lògica. Sigui com sigui, la gravació és tot un document sonor i una troballa.

Història dels primers enregistraments de “La Santa Espina”

L’enregistra per primera vegada el 1.907 la cobla Principal de Peralada en un disc gravat a una cara, de format estàndard, qualitat senzilla, marca Zonophone X-50225, etiqueta verda i premsat possiblement a França.

Es curiós que, des de que els discos es graven a dues cares, la Principal de Peralada ha gravat sempre juntes les sardanes “La Santa espina” i “La Reyna de las Flors” de Josep Serra. Vegem-ho

1.914. Disc de doble cara “Gramophone” CV*50225 es veu clar que es una reedició de la de 1.907 d’ambdós sardanes A una cara hi ha **“La Reyna de les Flors”** (de 1.906) i a l’altra **“La Santa espina”**. Es al final de la Gramophone. Les inicials “C i V” (Concret) indiquen disc de 10 polsades i etiqueta verda. L’any 1.917 encara figuren en catàleg. Amb les mateixes matrius i el ritme és igual de trepidant.

Hom es pregunta:

No ha tingut èxit? No hi havia diners per comprar objectes musicals?. Crec que, com a la vinya del Senyor, hi ha una mica de tot.

Tot fa pensar que, inicialment, com a música no va despertar gran entusiasme. El fet es xocant; però tot el simbolisme l’acapara la primera estrofa de la lletra. La resta és més aviat descafeïnada

1.923 La Principal de Peralada reedita “La Santa Espina” i “La Reina de les flors”. (Gramofono AE-210) Continua en catàleg el 1.926 i el 1.927. Son gravacions noves.

1.917 La cobla Principal de Palafrugell forma la parella “La Santa Espina i La nit de l’amor “ ambdues de E. Morera. Disc Gramòfon C-260.619. Tal vegada és la versió més semblant a l’actual. Les reeditarà el 1.925 Aquestes mateixes sardanes surten gravades pels Montgrins mes o menys per aquesta data, el 1.917. Disc “Odeon (SO-702/695) mat. 100.972/3. “La Santa Espina”

1.923: Es troba “La Santa Espina” cantada: per l’Emili Vendrell Odeon (SO-2817) N° catal.: 153.006 segurament gravada abans d’entrar la dictadura de Primo de Ribera.

1.930: Emili Vendrell canta “La Santa Espina” i “La mort de l’escolà” de Verdaguer i A. Nicolau . Disc Regal LKX-5025. Possiblement a mitjans dels anys 30, recent mort el general primo de Rivera.

Però el protagonisme principal de la “La Santa Espina” l’assolirà durant la dictadura del general Franco, fets que alguns encara tenim frescos i ben gravats a la memòria.

Antoni Torrent